

**Професор Ігор Огірко
Інститут Східної Європи**

Рецензія на наукову працю «Зародження, становлення і розвиток Європейської Цивілізації та релігійної культури в басейні Чорного моря та на територіях прилягаючого Дністро-Дунайського міжріччя території України». Львів, «Видавництво Інституту Східної Європи», 2019» директора Інституту Східної Європи, доктора історичних наук, професора, академіка Віктора Ідзя.

Наукова праця «Зародження, становлення і розвиток Європейської Цивілізації та релігійної культури в басейні Чорного моря та на територіях прилягаючого Дністро-Дунайського міжріччя території України» є актуальне. Воно друкується за рішенням Вченої Ради Інституту Східної Європи протокол №4, від 17 листопада 2018р. за рішенням Кафедри українознавства Інституту Східної Європи, протокол №4, від 17 листопада 2018р.

Наукова праця директора Інституту Східної Європи та завідувача Кафедри українознавства доктора історичних наук, професора, академіка Віктора Ідзя «Зародження, становлення і розвиток Європейської Цивілізації та релігійної культури в басейні Чорного моря та на територіях прилягаючого Дністро-Дунайського міжріччя території України» своїм дослідженням вірно наголошує, що європейська релігійна

культура розвинулась в басейні Чорного моря та на територіях прилягаючого Дністро-Дунайського міжріччя території України в X-VIII тисячоліттях до нашої ери.

Вперше засобами сучасної історичної науки в праці зроблено глибокий, фактологічний аналіз письмових, археологічних, лінгвістичних та топографічних джерел, більшість яких, під таким кутом зору дослідили етногенез зародження, становлення і розвитку Європейської Цивілізації та релігійної культури в басейні Чорного моря та на територіях прилягаючого Дністро-Дунайського міжріччя території України.

В основі дослідження лежать наукові експедиції в Причорномор'я за період з 1998 по 2018 роки.

В праці за цей період 1998 - 2018 роки, досліджена релігійна культура Дністро-Дунайського міжріччя басейну Чорного моря України в епоху раннього Трипілля в контексті формування давньоєвропейської спільноти в X-VIII тисячоліттях до нашої ери в басейні Чорного моря та на територіях прилягаючого Дністро-Дунайського міжріччя території України.

В розділах праці досліджено розвиток як жіночого та чоловічого релігійного культу, зокрема як давні ранньо-трипільські жіночі вірування та так і релігійна культура чоловіків мисливців та рибалок кам'яної доби X-VIII тисячоліть до нашої ери в басейні Чорного моря. Автором також досліджена ранньо-трипільська прото-писемність, подальша в ньому регіоні хеттська писемність та релігійна культура, яка розвинула індо-європейську цивілізацію Причорномор'я.

В дослідженні подані карти досліджень етногенезу релігійної культури Дністро-Дунайського міжріччя прилягаючого до басейну Чорного моря території України.

В науковій праці досліджується зародження, становлення та розвиток Європейської Цивілізації та релігійної культури в басейні Чорного моря та на територіях прилягаючого Дністро-Дунайського міжріччя території України на основі пошуково-археологічних експедицій які проводилися в 1998-2018 роках.

На великому фактологічному джерельному матеріалі, який виявлений за 20 - ти ліття науково-пошукових археологічних експедицій показано еволюцію жіночої та чоловічої релігійної культури в басейні Чорного моря та на територіях прилягаючого Дністро-Дунайського міжріччя території України з X по IV тисячоліття до нашої ери. Наукова праця «Зародження, становлення і розвиток Європейської Цивілізації та релігійної культури в басейні Чорного моря та на територіях прилягаючого Дністро-Дунайського міжріччя території України» також дослідила історію вірувань на основі ранньо-трипільського жіночого культу «Богині - Матері» у взаємовідносинах з чоловічим культом «Мисливців та рибалок» на основі археологічних старожитностей знайдених в басейні Чорного моря та на територіях прилягаючого Дністро-Дунайського міжріччя території України у порівнянні з аналогічними жіночими і чоловічими культурами, які досліджені археологами та істориками як у народів басейну Чорного моря так і у народів Південної, Західної, Центральної та Східної Європи які розвивалися у них у продовж тисячоліть.

Наукові праці «Зародження, становлення і розвиток Європейської Цивілізації та релігійної культури в басейні Чорного моря та на територіях прилягаючого Дністро-Дунайського міжріччя території України» на основі археологічних експедицій які проводилися у 1998-2018 роках по питаннях дослідження розвитку давньої жіночої та чоловічої релігійної культури європейців, доказали, що зародження та становлення Чорноморської Цивілізації проходило з X - по VII тисячоліття до нашої ери. Чорноморська Цивілізація та зародила, створила і поширення давню релігійну культуру європейців, зокрема жіночу релігійну культуру «Богині - Матері» та чоловічу релігійну культуру «Мисливців та рибалок», що яскраво доказав в праці її автор Віктор Ідзьо, на основі конкретних виявлених археологічних старожитностей на території як

Чорноморського басейну та на територіях прилягаючого Дністро-Дунайського міжріччя території України.

Дослідник в працях «Зародження, становлення і розвиток Європейської Цивілізації та релігійної культури в басейні Чорного моря та на територіях прилягаючого Дністро-Дунайського міжріччя території України» взяв за основу кращі традиції сучасної європейської та української історичної та археологічної науки, які які допомогли йому вивчити давню європейську релігійну жіночу та чоловічу культуру в 1998-2018 роках на територіях прилягаючого до басейну Чорного моря Дністро-Дунайського міжріччя території України.

Що стосується подальшого розвитку Трипільської релігійної культури то в VII-VI тис. до нашої ери вона інтенсивно розвивається на Балканах, Румунії, Молдавії та особливо в Україні де і отримує свою назву «Трипільська культура» а від місця на території України, де була вперше відкрита на початку XX століття, біля села Трипілья поблизу міста Києва археологом В. Хвойкою. Як засвідчують перші знахідки, Трипільська культура була поширена в енеоліті на території Правобережної України та Молдавії, а також в східній Румунії. Походження Трипільської культури, її етнічна приналежність, як її зародження та становлення ми виводимо з X-VIII тис. до н. е. з Дністро-Дунайського гирла Чорного моря, про що наголошено вище. Вчені XX століття (Т. Пассек та інші) вважали час її розселення V-IV тисячоліття до нашої ери, вчені XXI століття (Т. Ткачук та інші) сьогодні вважають, згідно останніх археологічних досліджень, час виникнення Трипільської культури VII-VI тисячоліття до нашої ери. При всіх розбіжностях датування, за проаналізованим археологічним матеріалом, можна наголосити, що Трипільська культура у VI-II тисячоліттях, як перша праукраїнська цивілізація, яку слід поставити в основу української нації, розвинула: релігійну культуру, скотарство, землеробство, ремесла, які були підкріплені побутовою організацією, які в своїх контурах збереглися до XXI століття. Розвиваючись свою релігійну культуру та духовність, Трипільська культура досягла вдосконалень в різних вищеозначених галузях, а також поширюється на більш значну територію, концентруючись на території між Дністром і Дніпром, де в майбутнього на новому витку історії, розпочався етногенез українського народу.

Вивчення пам'яток Трипільської культури почалось на початку XX століття. Першим її відкрив біля села Трипілья археолог В.В. Хвойко. В подальшому її вивченням займались такі вчені, як Є.Р. Штерн, М.Ф. Біляшевський, М.Я. Рудинський, Т.С. Пассек, С.С. Магурі, Є.Ю. Крічеський та багато інших. В Західному регіоні України першим відкрив та систематизував пам'ятки Трипільської культури на Тернопільщині в 30-х роках XX століття О. Кандиба (Ольжич). Першим спробу хронологічно встановити розвиток Трипільської культури, по її етапах: ранній, середній та пізній, зробив В.В. Хвойко. Слід наголосити, що найбільш точніше хронологію розвитку Трипільської культури в Україні було визначено в 40-50 роки XX століття археологом та істориком Т.С. Пассек, яка внаслідок сукупності археологічно досліджених пам'яток, зуміла виділити окремі локальні варіанти та їх регіональні особливості. По загальній характеристиці та особливості розвитку Трипільської культури, вона визначила три етапи: ранній, середній та пізній, ґрунтуючись на датуванні методом С-14, дослідниця прийшла до висновку, що Трипільська культура розвивалася на протязі V-III тис. до н. е. У XXI столітті український вчений Т. Ткачук внаслідок археологічних досліджень прийшов до висновку, що Трипільська культура бере початок свого розвитку з VII тисячолітті до нашої ери. Слід наголосити, що вперше трипільські поселення, які згідно класифікації Т.С. Пассек слід віднести до раннього етапу, були виявлені в басейні Середнього Дністра та Південного Бугу М.Ф. Біляшівським поблизу села Борисівка Вінницької області. Далше в першій

чверті ХХ століття, дослідник С.С. Гамченко в 1913 році, поблизу села Саврань Одеської області, відкрив ранньотрипільські старожитності.

Слід наголосити, що найбільш виразний ранньотрипільський комплекс дослідник С.С. Гамченко виявив в 1929 році в урочищі Попів-Город, поблизу селі Озеринці Могилів-Подільського району, на лівому березі Дністра. В цей же час були досліджені біля 60 ранньотрипільських пам'яток, які поширювались від східних відрогів румунських Карпат від басейну ріки Серет до басейну Південного Бугу до верхів'їв ріки Росі, а також від північної межі Причорномоських степів до верхньої течії Дністра та Південного Бугу. Слід наголосити, що ранньотрипільські поселення були найкраще досліджені в регіоні середньої течії Дністра, в селах: Лука-Врублевецька, Ленківці, Солончени I, Бернів, Лука, Голеркани.

Здебільшого трипільські поселення раннього часу розташовані на низьких ділянках, переважно мисах, над заплавлених терасах. В таких умовах, наголошував археолог Б.О.Тимошук, знаходились трипільські поселення: Лука-Врублевецька, Брага, Солончени I на Дністрі, Ветелівка на Пруті. Поселення в селі Ленківці розташоване навпаки на правому високому березі Дністра на висоті 100 метра над рівнем ріки. Дещо в інших топографічних умовах знаходяться ранньотрипільські поселення в басейні Південного Бугу. Так пам'ятки Мабатинівка II, Гребенка розташовані на перших та другій терасах ріки. Ранньотрипільські старожитності були виявлені також на підвищених ділянках місцевостей поблизу сіл: Печора, Данилова Балка, Олександрівка та на ріці Кодима. Поки що важко встановити загальні риси планування, оскільки дана проблема слабо вивчена і потребує подальшого дослідження. Слід наголосити, що всі наявні старожитності ранньотрипільської культури дають право наголошувати, що в її складанні значну роль відіграла культура лінійно-стрічкової кераміки.

Не слід виключати також, що Трипільська культура і культура лінійно-стрічкової кераміки були різними, однак, знаходились в близьких територіальних і хронологічних контактах і підлягали взаємопроникненню. В ранній Трипільській культурі простежуються місцеві запозичені елементи. До місцевих традицій слід віднести велику роль мисливства та галузі господарства з якими пов'язані архаїчні прийоми обробки кременю. Старі місцеві традиції постійні також в формах і техніці домобудівництва, що зафіксовано в комплексах Трипілля на Київщині.

У висновок позитивної рецензії наголошу, що своїм дослідженням автор док ор історичних наук, професор, академік Віктор Ідзьо досліджив багатосторонні взаємопов'язані процеси, які виникли у Х-VIII тис. до н. е. релігійній культурі ранньотрипільських племен Причорномор'я. Дослідником на основі дослідженої ранньотрипільської культури Причорномор'я були виявлені жіночі і чоловічі релігійні культури, які поклали початки етнічним утворенням з оформленим економічним укладом в основі якого лежало землеробство і при селищне скотарство при значній ролі в господарстві мисливства і збиральництва.

Як засвідчено у висновку вченим Віктром Ідзем археологічні джерела точно датують час концентрації в Причорномор'ї ранні соціально-політичні інституції жіночі і чоловічі інституції, які виявлені в лоні релігійної культури Х-XVIII тисячоліття до нашої ери.

Ранньо-трипільський час на території України, вірно наголосив у висновку праці вчений Віктор Ідзьо, цілком відповідає процесу, який розвивався в енеолітичній Європі у Х-XVIII тисячоліттях до нашої ери...

Рецензент: Огірко І. - доктор фізико-математичних наук, професор, заступник директора з науково-технічної роботи Інституту Східної Європи.

12.07.2019